

Prof. UWr., dr hab. Leonard Górnicki
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego
Instytut Historii Państwa i Prawa

**Ocena osiągnięć Pana dra Grzegorza Ławnikowicza
sporządzona w związku z jego wnioskiem
o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego**

I. Przedmiot oceny

Niniejszą opinię sporządzam w związku z powołaniem mnie przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów (pismo z dnia 7 października 2014 r., nr BCK-I-L-6923/14) na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dra Grzegorza Ławnikowicza.

Przedmiot oceny stanowi osiągnięcie Wnioskodawcy dra Grzegorza Ławnikowicza, objęte treścią Jego wniosku z dnia 14 lipca 2014 roku o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie:

- 1) monografia *Między koniecznością państwa a pochwałą autorytaryzmu. Koncepcja państwa społecznego Wacława Makowskiego*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2014, ss. 454, przedstawiona jako osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16 ust. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595, ze zm); a także
- 2) inne osiągnięcia naukowo-badawcze Habilitanta w rozumieniu § 4 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz.U. nr 196, poz. 1165);
- 3) dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz w zakresie współpracy międzynarodowej w rozumieniu § 5 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1

września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

II. Ogólna sylwetka Habilitanta

Pan dr Grzegorz Ławnikowicz ukończył w 1994 roku magisterskie studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej z wynikiem bardzo dobrym, uzyskując dyplom magistra prawa. Z dniem 1 października 1994 roku został zatrudniony na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w Instytucie Historii i Teorii Państwa i Prawa, w Zakładzie Historii Doktryn Polityczno-Prawnych. W 2003 roku, na podstawie rozprawy *Idea niezawisłości sędziowskiej w myśli prawniczej i porządku prawnym Drugiej Rzeczypospolitej*, której promotorem był prof. dr hab. Lech Dubel, obronionej przed Radą Wydziału Prawa i Administracji UMCS, uzyskał stopień doktora nauk prawnych. Jego praca doktorska została wyróżniona w XL konkursie „Państwa i Prawa” na najlepsze prace habilitacyjne i doktorskie. Od 2003 roku dr Grzegorz Ławnikowicz jest zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Doktryn Politycznych i Prawnych UMCS. Od 2005 r. do 2012 r. był adiunktem na Wydziale Prawa i Ekonomii Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przyrodniczej w Sandomierzu, z którą współpracował od 1996 roku. W latach 2003-2011 prowadził też zajęcia dydaktyczne w kilku innych szkołach wyższych.

Grzegorz Ławnikowicz złożył ponadto w 2001 roku egzamin sędziowski z wynikiem ogólnym dobrym.

III. Ocena osiągnięcia naukowego - monografii habilitacyjnej

Rozprawa habilitacyjna *Między koniecznością państwa a pochwałą autorytaryzmu. Koncepcja państwa społecznego Wacława Makowskiego* (ss. 454), jest wyczerpującą analizą

zakreślonej w jej tytule problematyki badawczej. Stanowi ona oryginalne, w znacznym stopniu nowatorskie ujęcie tematu i dowodzi autentycznej pasji badawczej Habilitanta. Oceniana publikacja zasługuje niewątpliwie na wnikliwą uwagę badaczy, jako że wnosi nowe elementy do dotychczasowego stanu wiedzy w zakresie wskazanym w jej tytule. Osobiście z uznaniem witam tę wartościową próbę eksplikacji myśli oraz działalności, zwłaszcza legislacyjnej i politycznej Wacława Makowskiego.

Postać profesora Makowskiego niewątpliwie zasługuje na wnikliwą uwagę. Odcisnął on swoje piętno na polskiej filozofii prawa oraz nauce prawa karnego i konstytucyjnego. Był ważną postacią sceny politycznej i należał do grona wpływowych legislatorów w niepodległej Polsce. Już w 1919 r. znalazł się w pierwszym składzie Komisji Kodyfikacyjnej. Od 1920 r. pełnił funkcję wiceprezesa Sekcji Prawa Karnego (materialnego). Był prokuratorem Najwyższego Sądu Wojskowego podczas wojny polsko-radzieckiej (od 1920 r.) Od 1 stycznia 1921 r. wykładał prawo karne jako profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego. Sprawował funkcję ministra sprawiedliwości w trzech kolejnych rządach (28. VI. 1922 do 26. V. 1923) i w kolejnych gabinetach Kazimierza Bartla (15. V. do 30. IX. 1926). Był posłem na Sejm w latach 1928–1930 z listy Partii Pracy, a w latach 1930–1935 z listy BBWR, wicemarszałkiem Sejmu (od 1931), a także przewodniczącym Sejmowej Komisji Konstytucyjnej (1928–1935), później senatorem związanym z Obozem Zjednoczenia Narodowego (1935–1938), wreszcie zaś posłem i marszałkiem Sejmu (1938–1939). Funkcje rządowe, w tym wkład w legislację, jak też funkcje kodyfikacyjne są niezwykle ważnym rysem jego światopoglądu i działalności.

Makowski należał do ludzi o wszechstronnych horyzontach myślowych: interesował się teorią i filozofią prawa, teorią polityki, historią prawa, antropologią kulturową, etnografią, etnologią, socjologią, psychologią, psychologią społeczną. W jego dziełach zawsze obecne są zarówno refleksja historyczna (historyczno-prawna), jak i teoretyczna. Jak słusznie konstatuje Grzegorz Ławnikowicz „Makowskiego wszędzie było pełno”, ale nigdzie nie był w stanie postawić przysłowiowej „kropki nad i” (s. 429).

Wszystkie te, tak niekiedy odległe od siebie płaszczyzny badawcze znajdują oczywiście, choć w różnych proporcjach, swoje odzwierciedlenie w rozprawie Habilitanta, który poddał wiedzę, ustalenia i koncepcje Makowskiego wnikliwej, krytycznej, acz sprawiedliwej ocenie. W szczególności zgadzam się z nim co do tego, że granice między indywidualizmem a uniwersalizmem są płynne, choć przyczyn tego nie upatruję przede wszystkim - jak to czyni Grzegorz Ławnikowicz - w oparciu tych kategorii na elemencie

ocennym, czy jedynie na „naturalnej, choć często nieuświadomionej opozycji między ideą – normą i praktyką” (s.12 oraz *passim*), co zresztą jest prawdą, ale znacznie głębiej, a to w samej strukturze ludzkiej świadomości, która ufundowana jest na dualnym postrzeganiu rzeczywistości. Widzimy świat, w tym fenomeny ustrojowe i prawne, w perspektywie „od ekstremum do ekstremum” i tej tendencji podporządkowujemy zjawiska realnego bytu. Jest zrozumiałe jednak, że musimy dokonywać pewnej redukcji i, jeśli w tym wypadku przyjmiemy opozycję indywidualizm – nadindywidualizm czy uniwersalizm państwowy, według terminologii rozpowszechnionej przez Othmara Spanna, to Makowski był w zasadzie od początku swej drogi twórczej uniwersalistą (s. 13 oraz *passim*). Nie mam też wątpliwości, że kluczem do zrozumienia Makowskiego „jest jego konsekwentna identyfikacja solidarystyczna” (s. 13 i w dalszych częściach rozprawy). Tworzone przez niego koncepcje były przy tym dynamiczne i otwarte.

Ciekawa jest struktura wewnętrzna recenzowanej rozprawy, zbudowana na podejściu charakterystycznym dla historyka doktryn czy idei politycznych i prawnych. Otóż analiza dorobku Wacława Makowskiego, który zakładał, że państwo jest bytem koniecznym i przeznaczeniem człowieka, a z kolei przeznaczeniem państwa miał być jego społeczny charakter, umożliwiła Habilitantowi dostrzeżenie dwóch komplementarnych wyobrażeń o państwie społecznym, choć może przyjęta nomenklatura jest niezbyt ścisła: 1) państwa społecznego *sensu largo*, jako nowego, specyficznego typu państwa, które powstało w wyniku ewolucji, przez działanie pewnych obiektywnych mechanizmów i sił, a miało stanowić coś w rodzaju „metaprzeznaczenia i metakonieczności” (s. 14) oraz 2) państwa społecznego *sensu stricto*, czyli polskiego państwa społecznego.

Tak rozumiana idea państwa społecznego jest motywem przewodnim całej rozprawy, znajdującym pełne odzwierciedlenie oczywiście również w jej układzie zewnętrznym, bowiem pierwsza jej część ma prowadzić „W kierunku państwa społecznego”, zaś druga analizuje „Państwo społeczne” jako koncepcję filozoficzno-prawną oraz ustrojową *sensu largo* i *sensu stricto*. Habilitant świadomie odrzucił więc jako zasadniczą metodę badawczą podejście historyczno-genetyczne, to jest klasyczną analizę życia i dzieła Wacława Makowskiego, kładąc nacisk na dzieje pewnej idei, tak jak przejawiała się ona w życiu, twórczości i czynach polskiego prawnika. Na pierwszym planie nie ujawnia się tu tym samym ujęcie horyzontalne (linearne), ale diagonalne, bowiem celem Habilitanta było wielopłaszczyznowe przedstawienie „pewnego uporządkowanego zbioru wyobrażeń o państwie” (s. 14). Zastosował on jednocześnie dwie znane metody ujmowania i badania

zjawisk: synchroniczną i diachroniczną. Odtwarzając koncepcję państwa społecznego Grzegorz Ławnikowicz wyeksponował trzy zasadnicze elementy: 1) prawnokarny aspekt myśli Makowskiego, jako integralną część wskazanej koncepcji państwa, 2) ocenę stopnia samodzielności tejże koncepcji państwa społecznego i 3) analizę historyczną, a ściślej historycznego tła epoki. Takie podejście badawcze uważam za udane.

Konstrukcja rozprawy ma charakter konsekwentny pod względem metodycznym. Poza *Wprowadzeniem*, w którym dr Grzegorz Ławnikowicz przede wszystkim poszukuje elementów „porządkujących narrację” i *Podsumowaniem* oraz *Wykazami bibliograficznymi* składa się ona z dwóch wskazanych już części, a w ich obrębie z rozdziałów i podrozdziałów. I tak, w części pierwszej *W kierunku państwa społecznego*, w rozdziale 1. *Życiorysy równoległe* (s. 37-94), przedstawia on kolejno: losy Makowskiego w latach 1880-1926 oraz 1926-1942, a następnie, w trzecim podrozdziale, daje krótki przewodnik po jego twórczości. Dzięki tym ustaleniom, w większości syntetyzującym nasz dotychczasowy stan wiedzy, poznajemy Makowskiego jako znakomitego organizatora, wybitnego prawnika-praktyka i legislatora, polityka, uczonego, erudyty, pisarza i krytyka literackiego, nieprzeciętnego mówcę i wykładowcę oraz płodnego publicystę. Jest to pożyteczny rozdział, a nawet konieczny w pracy takiej, jak ta.

Mam jednak pewne bardziej szczegółowe uwagi. Po pierwsze, jest co prawda faktem – o czym pisze Habilitant – że ustawa z 3 czerwca 1919 r. powołująca Komisję Kodyfikacyjną nie należała do rozbudowanych, jednak z jej postanowień, zwłaszcza jeżeli zestawimy je z wnioskiem posła Zygmunta Marka i towarzyszy, można wyciągnąć wiele istotnych ustaleń. W tym zakresie Habilitant powinien odesłać do mojej rozprawy, w której czynię to w rozbudowanym wywodzie, a nie poprzestawać na swoim ogólnikowym ustaleniu (L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919 – 1939*, Wrocław 2000, s. 19-36, 77-78 oraz *passim*). Po drugie, nie można również uznać za zadowalające rozważań Habilitanta dotyczących udziału Wacława Makowskiego w Komisji Kodyfikacyjnej RP. Ponownie starał się on samodzielnie nakreślić pewne kwestie, zamiast skorzystać z miarodajnej literatury przedmiotu i dodać do wyników przeprowadzonych już badań własne ustalenia. Pominął on fakt, że Wacław Makowski, od samego początku, tj. od 16 maja 1920 r. był wiceprzewodniczącym (następnie wiceprezesem) Sekcji Prawa Karnego, która to działalność domaga się wnikliwej oceny. Makowski wchodził też w skład Podkomisji redakcyjnej, wyłonionej w 1921 r. w celu ostatecznego opracowania projektu ustawy o sądach dla nieletnich oraz wybranej w 1922 r. Podkomisji redakcyjnej

projektu przygotowawczego części ogólnej kodeksu karnego, której zadaniem było ostateczne opracowanie tekstu przed przesłaniem go Wydziałowi Karnemu Komisji Kodyfikacyjnej. Jako referent główny kodeksu, wraz J. Makarewiczem, znalazł się on także w składzie utworzonej w 1926 r. Podkomisji Sekcji Prawa Karnego, a ponadto, również jako współreferent kodeksu, w podkomisji „obu części kodeksu karnego co do zbrodni i występków” (zamkniętej 7 listopada 1929). Wreszcie Wacław Makowski przewodniczył utworzonej 22 października 1931 r. Stałej Podkomisji Przygotowawczej do Prac nad Kodeksem Karnym Administracyjnym (szerzej: A. Pasek, *Z organizacyjnych zagadnień kodyfikacji prawa karnego w Drugiej Rzeczypospolitej*, Acta Universitatis Wratislaviensis, nr 2616, Prawo t. CCLXXXVIII, Studia Historycznoprawne, Wrocław 2004, s. 357 i n.).

Uważam ponadto, że dr Grzegorz Ławnikowicz powinien - ze względu na temat swojej rozprawy - odnieść się do tezy Marka Wasowicza, podzielanej przez niektórych innych autorów, że w pracach Sekcji Prawa Karnego, zwłaszcza w ich pierwszej, naukowej fazie zdecydowanie dominował Juliusz Makarewicz, natomiast, kiedy w przygotowaniach kodeksu karnego coraz większą rolę zaczął odgrywać aspekt polityczny, na plan pierwszy wysunął się – blisko związany z kręgami władzy – Wacław Makowski (M. Wąsowicz, *Juliusz Makarewicz – uczonej i kodyfikator*, Studia Iuridica, t. 26, Warszawa 1993, s. 126).

Wiele wniosków mógłby Habilitant wyciągnąć z ważnych, a pominiętych w rozprawie opracowań tego tematu, a zwłaszcza: A. Lityński, *Dwa kodeksy karne 1932: w osiemdziesiątą rocznicę*, „Roczniki Administracji i Prawa”. Wyższa Szkoła Humanitas, 2012, R. XII, s. 207–218; zob. też: E. Darmorost-Sierocińska, *Kodyfikacja prawa karnego w 1932 roku a kształtowanie się polskiej myśli prawniczej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2010, Nr 1, s. 345-369; J. Koredczuk, *Znaczenie kodeksu karnego z 1932 r. dla rozwoju nauki i prawa karnego w Polsce w XX wieku*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2011, T. 11.2, s. 45-60.

Warto również zaznaczyć, iż Grzegorz Ławnikowicz, pisząc o powołaniu Makowskiego do pierwotnego składu Komisji Wojskowej Tymczasowej Rady Stanu, utworzonej 2 lipca 1917 r. (s. 45 i 48), nie powinien opierać się wyłącznie na ustaleniach J. M. Skelnika. Najważniejsze bodaj badania w zakresie ujednolicenia i kodyfikacji wojskowego prawa karnego przeprowadził bowiem dr hab. Leszek Kania, który wskazał między innymi na fakt uczestnictwa w tejże Komisji Wacława Makowskiego, jako zaproszonego specjalisty (zob. liczne prace L. Kani: *Kodyfikacja wojskowego prawa karnego materialnego w II Rzeczypospolitej* [Rozprawa doktorska, złożona na WPiA Uniwersytetu Gdańskiego w 2000 r. Promotor prof. dr hab. Tadeusz Maciejewski]; *Podjęcie prac*

przygotowawczych w zakresie wojskowego prawa karnego na ziemiach polskich w okresie I wojny światowej, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” [WPP] 2000, z. 3-4; *Organizacja prac ustawodawczych w Wojsku Polskim u progu niepodległości II Rzeczypospolitej (1918-1921)*, WPP 2002, z. 1; *Kodyfikacja wojskowego prawa karnego materialnego w 1932 r. – geneza, przebieg prac, próba oceny*, cz. 1 i 2, WPP 2001, z. 2 oraz z. 3-4).

Pewne, drobniejsze już uwagi mam do wątku dotyczącego prac nad konstytucją RP. Najpierw co do nowelizacji konstytucji marcowej z 1921 r., której dokonano 2 sierpnia 1926 r., przez co należy rozumieć, ściślej ujmując, dwa znane akty prawne z tej samej daty. Tutaj Habilitant wspomniał jedynie ogólnikowo o udziale Makowskiego w pracach nad nowelą sierpniową z 1926 r. (s. 61). W moim odczuciu powinien on przynajmniej odnotować w związku z tym pogląd Władysława T. Kuleszy, który zalicza Makowskiego do głównych twórców tejże noweli. W odniesieniu z kolei do udziału Makowskiego w powstaniu konstytucji kwietniowej z 1935 r. Habilitant słusznie starał się dać syntetyczny ogląd dotychczasowego stanu wiedzy w tym zakresie, jednak dostrzegam istotne luki w wykazie wykorzystanej przez niego miarodajnej literatury (por. L. Górnicki, *Idea autorytarnego ustroju państwa w konstytucji z 23 kwietnia 1935 roku*, w: *Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku*. Pod redakcją Marka Maciejewskiego i Macieja Marszała, Wrocław 2002, s. 345 i n.; tam podana literatura). Umknęła jego uwadze w szczególności relacja o kulisach prac nad konstytucją, którą dopiero pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia zdecydował się opublikować sędzia Bohdan Podoski, który współpracował ze Stanisławem Carem, autorem 63 tez konstytucyjnych, przy redakcji projektu konstytucji z 23 kwietnia 1935 r. (B. Podoski, *Prace nad konstytucją kwietniową*, „Niepodległość”, Londyn 1979, t. XII, s. 184-198).

Przedstawiając „Krótki przewodnik po twórczości” Makowskiego należało również uwzględnić przede wszystkim opracowanie dra Andrzeja Paska *Znaczenie Profesora Wacława Makowskiego dla rozwoju polskiego prawa karnego* (w: *Nauka i nauczanie prawa w dziejach*, red. T. Kruszewski, Kolonia Limited, Wrocław 2011, ss. 81-90 i tam podana literatura; zob. też. J. Koredczuk, *Spory o kształt prawa karnego w Polsce międzywojennej*, w: M. Marszał, M. Sadowski (red.), *Na szlakach Niepodległej. Polska myśl polityczna i prawna w latach 1918–1939*, Wrocław 2009, s. 255-267).

W rozdziale 2, w ujęciu wertykalnym, zostały przedstawione podstawy historiozofii Makowskiego, jego poglądy na zbiorowość, jednostkę i państwo (s. 95-169), w tym spojrzenie na początki socjalizacji gatunku ludzkiego, charakterystyka rozwoju społecznego,

wraz ze statusem pierwszych zbiorowości, a także zagadnienia rewolucji oraz jej genezy, jak też liberalnej demokracji indywidualistycznej i systemu gwarancji negatywnych. Jest to bardzo ciekawie napisany rozdział, w którym Habilitant nie tylko odtwarza zapatrywania Makowskiego, ale poddaje je krytycznej ocenie, wskazując sytuacje, w których nie są one wolne od sprzeczności i niedopowiedzeń.

Rozdział 3, zatytułowany *Ujęcie horyzontalne Fałszywe alternatywy współczesności* (s. 171-226) ukazuje niejako „oczyma Makowskiego” otaczającą go rzeczywistość, to, co uważał on za „fałszywe alternatywy współczesności”, to jest ewoluujący liberalizm i systemy totalne, a czemu przeciwstawiał państwo społeczne. Poznajemy więc starannie przedstawione jego rozważania o stanie dekonstrukcji demokracji indywidualistycznej, o innych współczesnych Makowskiemu reżimach demokratycznych, jak też w ogólności o systemach totalnych.

Co do tej ostatniej kwestii chciałbym jednak zaznaczyć, że Habilitant - choć w zasadzie poprawnie systematyzuje poglądy Makowskiego na państwa totalne (s. 214-226) - to jednak pewne wątki zdecydowanie mógłby uszczegółowić. W zakresie dotyczącym bolszewizmu recenzowana rozprawa wiele zyskałaby, gdyby dr Grzegorz Ławnikowicz sięgnął do opracowania dra Mariusza Mohyluka, *Wacław Makowski o radzieckim prawie karnym*, „Miscellanea Historico – Iuridica” 2009, tom VII, s. 85-94; i tam podana literatura). Nie jest przy tym w pełni prawdziwe twierdzenie Habilitanta, że Makowski przejawiał sympatię tylko do systemu Włoch faszystowskich. W odniesieniu bowiem do Trzeciej Rzeszy również można dostrzec pewne przejawy jego uznania czy nawet podziwu. Przejawia się to w ocenie aktywizacji środowiska prawniczego w narodowosocjalistycznym reżimie. Otóż na uroczystej inauguracji III Zjazdu Prawników Polskich 5 listopada 1936 r. Wacław Makowski stawiał polskim prawnikom za wzór ożywienie prawnicze w wiele krajach, zwłaszcza zaś w hitlerowskim państwie. Zastrzegł się jednak, że odnośnie do publikacji naukowych hitlerizmu trzeba by dopiero zbadać „ile tam jest rzetelnych dociekań i nauki, a ile akcji propagandowej”. Wspominał o utworzeniu Akademii Prawa Niemieckiego, o tym, że wydawała ona swoje pismo, że co rok odbywały się w Trzeciej Rzeszy zjazdy prawników niemieckich i że 1935 r. na takim zjeździe obecny był Hitler „aby powiedzieć czego od prawników żąda”. Mówił też o nadchodzącym w 1936 r. zjeździe w Monachium, stolicy „prawnictwa niemieckiego”, zapowiadając, że centralnym wydarzeniem będzie tam położenie kamienia węgielnego pod „Dom Prawa Niemieckiego”. Przypominał jednocześnie, iż na uroczystości takie zaproszeni są i przyjmowani z wielkim poważaniem prawnicy

cudzoziemscy (zob. [W. Makowski], *Przemówienie Przewodniczącego Obrad Plenarnych Zjazdu - Wacława Makowskiego*, w: *Pamiętnik III Zjazdu Prawników Polskich*, cz. II, Warszawa 1938, s.15; por. L. Górnicki, *Prawo Trzeciej Rzeszy w nauce i publicystyce prawniczej Polski międzywojennej (1933 - 1939)*, Wydawnictwo AS, Bielsko-Biała 1993, s. 37). Warto ponadto stale pamiętać, że uniwersalistyczne zapędy ówczesnych państw Makowski widział jako ewolucję od demokracji indywidualistycznej do demokracji społecznej (zrzeszonej), a nie jako dążenie ku autorytaryzmowi i totalizmowi (W. Makowski, *Zagadnienia współczesnego konstytucjonalizmu*, Warszawa 1929, s. 56 i 61). Rzutuje to przecież w sposób istotny na jego ocenę zjawiska totalizmu. Dodam do tego, że Wacław Makowski, wtedy wicemarszałek Senatu, był inicjatorem powołania 18 marca 1937 r. Grup Polskich Porozumień Prawnicych z Zagranicą i późniejszym naczelnym ich prezesem, a we wszystkich sytuacjach zawartych porozumień, poza jedynie grupą polsko-francuską, dotyczyło to państw autorytarnych i totalnych. Makowski pełnił więc funkcję prezesa Grupy Polskiej Porozumienia Prawnicych Polsko-Niemieckiego, powołanej wskazanego powyżej dnia, która między innymi podejmowała w Polsce uroczyste dra Hansa Franka (15-17.12.1938). Makowski prezesował też powołanej 18 marca 1937 r. Grupie Prawnicych Polsko-Włoskiej (L. Górnicki, *O wpływie prawa Trzeciej Rzeszy na myśl prawniczą i ustawodawstwo międzywojennej Polski. Stanowiska i oceny prawników polskich*, AUW No 1477, Prawo CCXXII, Wrocław 1993, s.145, 148-149, 159). W moim przekonaniu jest to ważny przyczynek do jego biografii prawnicych i politycznej.

Na część II rozprawy składają się dwa rozdziały. Rozpoczyna ją rozdział 4, dotyczący państwa społecznego *sensu largo* (s. 227-312), tak jak je przedstawiał Makowski, a więc punkt wyjścia, pojęcie kluczowe, stanowi tutaj społeczeństwo (procesy zespalające; formy życia zbiorowego: klasyfikacja zbiorowości - zbiorowości niezorganizowane i przejście do zbiorowości zorganizowanej, tj. zrzeszenia), kolejny element – państwo (zagadnienie definiowania państwa społecznego; wymiary socjalizacji; państwowa integracja zrzeszeń społecznych i problem pośrednictwa), aż do nowych zasad porządku społecznego (wolność - równość - braterstwo: prawo jako funkcja porządku społecznego; równość wobec prawa, czyli społeczne wyrównanie nierówności; wolność w granicach prawa; własność i praca; sprawiedliwość społeczna, czyli odnowienie braterstwa).

Z rzetelnej analizy zapatrywań Makowskiego, jaką przeprowadził tu Habilitant można wyciągnąć wniosek, że jego wizja państwa społecznego, jako docelowego modelu ustroju, nie była ani w pełni dopracowana ani zbyt postępową. Należy ją widzieć jako poszukiwanie owej

„drogi środka”, odnajdowanej przezeń pomiędzy skrajnościami, jako mitycznego remedium na bolączki współczesnego świata. Specyficzne jest tu przy tym pojęcie sprawiedliwości, stanowiące synonim solidarności, tego odnowienia niespełnionej idei braterstwa, jak i rozumienie samego solidaryzmu, który – według trafnej formuły dra Grzegorza Ławnikowicza - był „egalitaryzmem gabinetowym” (s. 311), bynajmniej niezmierzającym do wyrównania wszelkich różnic.

W rozdziale 5, bardzo obszernym, a poświęconym państwu społecznemu *sensu stricto*, czyli polskiemu państwu społecznemu (s. 313-419) Habilitant ukazał ewolucję poglądów Makowskiego w tym zakresie, prowadzącą od idei kooperacji („submodel kooperacji”), poprzez koordynację przechodzącą w integrację („Organizacja społeczeństwa w jego państwowym współdziałaniu. Między koordynacją a integracją”) aż po integrację, jako stan sięgający dalej od konsolidacji („submodel integracji”). Ustalenia zawarte zarówno w tym, jak i w poprzednim rozdziale są zupełnie nowe w nauce. Stanowią one indywidualne osiągnięcie dra Grzegorza Ławnikowicza.

Badania przeprowadzone przez Habilitanta pozwalają na wyciągnięcie pewnych ogólniejszych wniosków o profesorze Wacławie Makowskim jako uczonym, myślicielu społecznym i polityku. Jego koncepcje filozoficzno-prawne, rozważania z zakresu nauki o państwie i nauki prawa państwowego, analizy i poglądy dotyczące współczesnego mu konstytucjonalizmu, pomimo wielu, przede wszystkim solidarystycznych inspiracji oraz zapożyczeń wykazują dostateczną samodzielność i oryginalność konstrukcji, aby warto ją było utrwalić w naszej nauce. Makowski nie ograniczył się do stworzenia zwykłej kompilacji, ale – uwzględniając tu ewolucję jego poglądów – zbudował spójną, konsekwentną wizję państwa. Habilitant wyznaczył należne Wacławowi Makowskiemu miejsce w historii polskiej myśli politycznej i prawnej.

Poważną zaletą rozprawy jest bogactwo wykorzystanej podstawy źródłowej, źródeł prawa, innych źródeł drukowanych, jak też literatury. Sporządzony przez Habilitanta wykaz wykorzystanych prac Makowskiego (s. 435-439), mało szczęśliwie zamieszczony w „Wykazie literatury”, bo przecież w rozprawie takiej jak ta to były najważniejsze źródła, a nie literatura, dalej aktów prawnych o różnej randze i charakterze (s. 443-444), projektów aktów normatywnych (s. 444), dokumentów związanych z pracą Komisji Kodyfikacyjnej (s. 444-447), obcych aktów normatywnych (s.447), opinii i ekspertyz prawnych (s. 447-448), materiałów z posiedzeń parlamentu (s. 448-450), dokumentów związanych bezpośrednio z rodziną Makowskich, które w większości nie były publikowane (s. 451-452), jak też

pozostałych dokumentów, ich zbiorów, wywiadów, opinii, przemówień, listów, relacji i sprawozdań prasowych (452-453) oraz literatury (s. 431 i n.) przedstawia się, jako całość, imponująco. Wiele z tych pozycji ma charakter rozproszony i wymagało wieloletnich poszukiwań. Należy docenić ogromny trud Habilitanta włożony w ich zgromadzenie i eksplorację w wyznaczonym w rozprawie zakresie. Jednocześnie już w samej tej rozległej podstawie źródłowej oraz literaturowej, nie tylko solidnie zgromadzonej, ale i starannie wykorzystanej, tkwi istotna gwarancja rzetelności i reprezentatywności dokonanych przez niego badań, jak również ustaleń naukowych.

Język rozprawy jest komunikatywny, plastyczny, bardzo dobry pod względem literackim. Jedynie w kilku miejscach w rozprawie habilitacyjnej zauważyłem brak słowa „Dnia” w sytuacji, gdy zdanie zaczynało się od daty (s. 45, 63, 70, 80). Sporadycznie zdarzają się też błędy językowe, np.: „Wydaje się, że wskazanym byłoby przyjęcie...” (s. 12) lub - w „pierwszym rzędzie”, zamiast „w pierwszej kolejności” (s. 22). Nie zawsze konsekwentnie stosuje on też czas przeszły w swej narracji.

IV. Inne osiągnięcia naukowo-badawcze Habilitanta

W doręczonym mi wraz z autoreferatem „Wykazie opublikowanych prac naukowych” dr Grzegorz Ławnikowicz wymienia w punkcie „Monografie i artykuły naukowe” 21 opracowań w całym dotychczasowym dorobku, przy czym 3 ostatnie ze wskazanych tu opracowań jeszcze nie były w chwili sporządzania tego wykazu opublikowane, ponadto zaś 3 inne prace opublikowane są jako rozdziały lub część rozdziału w podręczniku (pkt 10-12 wykazu). Z kolei w punkcie „Inne publikacje” wskazuje on na 11 pozycji, w większości drobnych, niekiedy napisanych we współautorstwie, w tym jeden zbiór testów, mający dwa wydania, wykazane oddzielnie [*Historia doktryn politycznych i prawnych. Testy* (współautorzy: J. Kostrubiec, M. Łuszczyńska), red. L. Dubel, Wydawnictwo LexisNexis. Wyd. 1, Warszawa 2010, s. 149 i *Historia doktryn politycznych i prawnych. Testy* (współautorzy: J. Kostrubiec, M. Łuszczyńska), red. L. Dubel, Wydawnictwo LexisNexis.

Wyd. 2, Warszawa 2010, s. 146] oraz materiały źródłowe [*Historia doktryn politycznych i prawnych do początku XX w. Materiały źródłowe. Wybór i opracowanie* (współautorzy: L. Dubel, J. Kostrubiec, M. Łuszczyńska, W. Więclaw), Wydawnictwo UMCS, Lublin 2003, s. 421].

Nie jest to dorobek liczbowo imponujący. Należy jednak podkreślić, że zdecydowaną większość swoich prac Habilitant opublikował już po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych w 2003 r. Poza omówioną już szczegółowo monografią *Między koniecznością państwa a pochwałą autorytaryzmu. Koncepcja państwa społecznego Wacława Makowskiego*, największe znaczenie ma tu niewątpliwie zmodyfikowana wersja rozprawy doktorskiej *Idea niezawisłości sędziowskiej w porządku prawnym i myśli prawniczej II RP* (Toruń 2009, s. 424). Wartość naukową tej dysertacji stwierdzili już Recenzenci w przewodzie doktorskim, w postępowaniu konkursowym, na XL konkursie „Państwa i Prawa” na najlepsze prace habilitacyjne i doktorskie, na którym została ona wyróżniona, a wreszcie poproszeni o to przez Wydawnictwo UMCS. Zwalnia mnie to od obowiązku szczegółowej analizy tej książki. Mogę tylko potwierdzić wysoką ocenę zarówno jej strony merytorycznej, jak i formalnej. Już tą publikacją dr Grzegorz Ławnikowicz wpisał się do grona znawców ustroju i prawa oraz myśli polityczno-prawnej Polski Odrodzonej, do wybuchu II wojny światowej.

Artykuły i studia Habilitanta oscylują z reguły albo wokół problematyki podejmowanej w rozprawie doktorskiej albo habilitacyjnej. Tak więc w nurcie badawczym obejmującym status sądownictwa w niepodległej Polsce, w tym również i zagadnienia deontologii prawniczej w aspekcie historycznym i współczesnym, znajdują się jeszcze, poza dysertacją doktorską, takie publikacje jak: *Konstrukcja katalogu gwarancji niezawisłości sędziowskiej w myśli prawniczej Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku*, red. M. Maciejewski i M. Marszał, Wrocław 2002, s. 501-509; *Niezawisłość sądów w myśli prawniczej Polski międzywojennej*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2007, T. IX, s. 51-79; *Międzywojenne rozważania o granicach sędziowskiego imperium i polityce orzecznictwa*, w: *Najnowsze kierunki badań w dziedzinie historii doktryn politycznych i prawnych*, red. R. M. Małajny, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 216-226; *Uposażenie sędziów w II RP. Norma – praktyka – idea. Przegląd podstawowych problemów*, w: W. Witkowski (red.), *W kręgu historii i współczesności polskiego prawa. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Arturowi Korobowiczowi*, Lublin, 2008, s. 144-160; *Między II a III RP. Refleksje o podstawach deontologii sędziowskiej w ujęciu dwóch tekstów prawa o ustroju sądów powszechnych*, w: *Moralność i władza jako*

kategorie myśli politycznej, red. J. Justyński, A. Madej, Monografie Lex, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 435-452.

Z problematyką pracy habilitacyjnej, a szerzej – z zagadnieniami autorytaryzmu (autorytarywizmu) i totalizmu powiązane są publikacje: *Koncepcja państwa społecznego W. Makowskiego*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 2011, nr XXXIII, s. 277-287; *Status prezydenta w koncepcji państwa społecznego W. Makowskiego*, w: *Suweren - Zwierzchnik Reprezentant Państwa. Głowa państwa w polskiej współczesnej refleksji politycznej. Studia politologiczne*, pod redakcją R. Ptaszyńskiego i T. Sikorskiego, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, s. 27-47; *Rola praktyki politycznej w kształtowaniu się podstaw polskiego międzywojennego autorytaryzmu*, w: *Państwo – Prawo – Polityka. Księga poświęcona Profesorowi Henrykowi Groszykowi*, red. I. Nowikowski, J. Kostrubiec, M. Chrzanowski, Lublin 2012, s. 218-229; *Aksjologiczne podstawy państwa społecznego w ujęciu dekalogu Konstytucji kwietniowej*, w: A. Sylwestrzak, D Szpoper, A. Machnikowska, P. Dąbrowski (red.), *Kultura i myśl polityczno-prawna, Materiały z VII Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Doktryn Politycznych i Prawnych*, Sopot 2010, s. 226-236; *Idea uspołecznienia państwa w myśli polityczno- prawnej polskiego międzywojnia*, w: M. Marszał, M. Sadowski (red.), *Na szlakach niepodległości. Myśl polityczna i prawna w latach 1918-1939*, Wrocław 2009, s. 177-193.

Samodzielny, ale słabo jeszcze zaznaczający się nurt badawczy dotyczy statusu organów władzy we współczesnej Polsce: *Z problematyki granic niezawisłości sędziowskiej* (współautor S. Pilipiec), w: M. Mozgawa, M. Nazar, J. Stelmasiak, T. Bojarski (red.), *Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa*, Wydawnictwo UMCS, T. III, Lublin 1997, s. 523-538; *Trzecia władza. Sądy i trybunały*, w: L. Dubel, J. Kostrubiec, G. Ławnikowicz, Z. Markwart, *Elementy nauki o państwie i polityce*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 272-317 (ujęcie podręcznikowe, zaopatrzone w przypisy); *Kontrola państwowa i ochrona prawa*, w: L. Dubel, J. Kostrubiec, G. Ławnikowicz, Z. Markwart, *Elementy nauki o państwie i polityce, op. cit.*, s. 318-325 (ujęcie podręcznikowe, zaopatrzone w przypisy).

Z innych zagadnień dotyczących współczesnego prawa i ustroju wskazać można na opracowania: *Źródła prawa Unii Europejskiej*, w: L. Dubel, J. Kostrubiec, G. Ławnikowicz, Z. Markwart, *Elementy nauki o państwie i polityce, op. cit.*, s. 343-351 (ujęcie podręcznikowe, zaopatrzone w przypisy); *Koncepcja jednolitości władzy państwowej – antyteza „starych*

porządków” i uniwersalistyczny aksjomat. *Przykład II Rzeczypospolitej*, w: L. Dubel (red.), *Idee jako źródło instytucji politycznych i prawnych*, Lublin 2003, s. 457-475.

Z publikacji pozostających poza głównymi nurtami badawczymi wskazać można na: Andrzeja Frycza Modrzewskiego „*De bello*”, czyli o sztuce pokoju, w: M. Karpiuk, K. Orzeszyna (red. nauk.), *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Wybrane zagadnienia prawne*, Warszawa 2014, s. 197-225.

Prace te, choć nie są aż tak liczne, zasługują na uwagę. Habilitant dysponuje solidnym warsztatem naukowym, i odznacza się rzetelnością. Potrafi on bardzo dobrze udokumentować swoje rozważania i poglądy, odsyłając we właściwych miejscach do źródeł oraz literatury, a także korzystając z metody zamieszczania rozbudowanych przypisów, uzupełniających tekst główny.

Na przyszłość zdecydowanie jednak zalecam zwiększyć liczbę prac i bardziej zadbać o ich różnorodność tematyczną.

V. Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz w zakresie współpracy międzynarodowej

Pan dr Grzegorz Ławnikowicz jest doświadczonym dydaktykiem. Na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie prowadził najpierw ćwiczenia z „Historii doktryn polityczno-prawnych”, a obecnie, od 10 lat, wykłady i seminaria (proseminaria). Zajęcia te realizował na WPiA UMCS i na innych uczelniach, w kilku trybach i na rozmaitych kierunkach studiów: dla studentów jednolitych studiów prawniczych, jednolitych studiów administracyjnych, studiów administracyjnych pierwszego i drugiego stopnia, studiów pierwszego i drugiego stopnia na kierunku „Bezpieczeństwo wewnętrzne” oraz studiów pierwszego stopnia na kierunkach: „Marketing i zarządzanie” oraz „Pedagogika”. Wykładał takie przedmioty jak: „Historia doktryn polityczno-prawnych”, „Historia myśli polityczno-prawnej”, „Historia myśli ustrojowo-prawnej”, „Wstęp do prawoznawstwa”, „Zarys teorii i filozofii państwa i prawa”, „Etyka prawnicza”, „Historia

myśli administracyjnej, socjologicznej i ekonomicznej”, „Historia myśli ustrojowo-administracyjnej i socjologiczno-ekonomicznej”, „Nauka administracji”, „Administracja ochrony zdrowia”, „Nauka o państwie i polityce”, „Filozofia bezpieczeństwa”, „Prawo, Ustawodawstwo społeczne”, „Idea niezawisłości sędziowskiej w II RP”, „Aksjologia współczesnych systemów politycznych i prawnych”.

Wypromował, w latach 2004-2014, aż 184 magistrów (UMCS, WSH w Radomiu) oraz 101 licencjatów (UMCS, WSHP w Sandomierzu).

Współorganizował dwie konferencje naukowe: Ogólnopolską Konferencję Historyków Doktryn Politycznych i Prawnych (Krasnobród, 26-29 września 2002) oraz Międzynarodową konferencję *Polska i Polacy w oczach cudzoziemców, Polacy wobec cudzoziemców* (Kazimierz Dolny nad Wisłą, 22-25 września 2011). Aktywnie uczestniczył w wielu konferencjach naukowych z zakresu doktryn politycznych i prawnych, w tym w konferencjach dotyczących polskiej myśli politycznej i prawnej dwudziestolecia międzywojennego oraz w zjazdach historyków prawa.

W latach 1997-1999 pełnił funkcję członka (sekretarza) Komitetu Obchodów 50-lecia Wydziału Prawa i Administracji UMCS i sekretarza corocznych konferencji naukowych, towarzyszących tym obchodom.

Powierzano mu funkcje ogólnouczelniane: był członkiem Senatu UMCS w latach 2008-2012, członkiem senackiej komisji skrutacyjnej w latach 2008-2012 oraz we wcześniejszym okresie przez dwie kadencje członkiem senackiej Komisji Dyscyplinarnej dla pracowników naukowych.

Za działalność organizacyjną został wyróżniony Nagrodą Rektora w 2009 roku.

Miał również wkład w popularyzowanie nauki. Pełnił funkcję wydziałowego koordynatora Lubelskiego Festiwalu Nauki (2005).

Ta sfera jego aktywności zasługuje na pozytywną ocenę.

VI. Konkluzje

Monografia *Między koniecznością państwa a pochwałą autorytaryzmu. Koncepcja państwa społecznego Wacława Makowskiego*, przedstawiona do oceny jako osiągnięcie naukowe, stanowi oryginalne pod względem treści i formy dzieło, które w sposób istotny wzbogaca naszą wiedzę i przyczynia się do rozwoju nauki. Po otrzymaniu stopnia doktora

nauk prawnych Grzegorz Ławnikowicz wniósł znaczny wkład w rozwój badań nad doktrynami politycznymi i prawnymi w przeszłości oraz obecnie, a ponadto wykazuje się istotną aktywnością naukową. Można w związku z tym uznać, iż zostały spełnione warunki określone w art. 16 ustawy i przyjąć, że zarówno rozprawa habilitacyjna, jak i pozostały dorobek dra Grzegorza Ławnikowicza stanowi wystarczającą podstawę do nadania mu stopnia doktora habilitowanego w zakresie prawa.

Wrocław, dn. 17.02.2015 r.

Leonard Górnicki